

Janina hescheles: amb els ulls d'una nena de dotze anys

quaderndelesidees.press/janina-hescheles-amb-els-ulls-duna-nena-de-dotze-anys/

November 1, 2021

Janina with mother and father 1941.

De la literatura sobre l'Holocaust, en català podem llegir Primo Levi (*Trilogia d'Auschwitz*, Edicions 62, 2011), segurament un dels testimonis directes més importants per la visió complexa que l'autor va ser capaç d'atorgar a uns fets luctuosos que no poden explicar-se a través d'una argumentació simplista basada en l'existència de pols oposats (com han mostrat molts llibres comercials i algunes pel·lícules de Hollywood que se n'han ocupat). De textos escrits directament en català, destaca *K. L. Reich* (Club Editor, 2011), una ficció coral del també supervivent Joaquim Amat-Piniella, que ens conta el que havia viscut, escrita en una prosa distanciada que és capaç de produir matisos commovedors; i *Els catalans als camps nazis* (Edicions 62, 2001), el reportatge de Montserrat Roig, que constitueix un document pioner per a conèixer l'odissea de tants compatriotes que es van veure atrapats en l'horror de la Segona Guerra Mundial. Tots els exemples citats, així com el d'altres referents com Tadeusz Borowski, Jean Améry, Elie Wiesel o Jorge Semprún, són l'obra d'adults que hi van sobreviure i tracten d'ordenar la seua malmesa memòria. El que no és tan comú és un text d'un xiquet escrit a mesura que la barbàrie s'anava succeint. L'editorial valenciana Riurau ha publicat *Amb els ulls d'una nena de dotze anys* (2016), traducció al català del dietari que va escriure Janina Hescheles (1931) sobre la seua experiència en la ciutat de L'viv, a la Galítsia oriental (ara Ucraïna), ocupada pels nazis i convertida posteriorment en el camp de concentració Janowski.

Amb els ulls d'una nena de dotze anys és un text molt poc conegut. Escrit en polonès, es va publicar de manera parcial el 1946, i després el 1958 es va traduir a l'alemany i el 2011 al rus i l'ucraïnès. L'edició catalana de 2016 és ja la tercera reimpressió que es fa en la nostra llengua i presenta, en primícia mundial, el manuscrit original complet, de l'any 1944. L'impulsor del projecte ha estat Guillem Calaforra, qui, a banda de traductor d'obres cabdals com *Pensaments despentinats*, de Stanislaw Jerzy Lec (Brosquil, 2002), o *La ment captiva*, de Czeslaw Milosz (Publicacions Universitat de València, 2005), és ell mateix un escriptor molt original, com ho demostren els interessantíssims *Dialèctica de la*

ironia (Publicacions Universitat de València, 2008) i *So i silenci (Assaigs sobre música)* (Riurau, 2012). En la nota de traductor que ha escrit per al llibre, ens explica com va arribar al text de Janina Heschels: «L'any 2011, mentre preparava materials per a unes intervencions en l'Any Milosz a Cracòvia i Bucarest, vaig trobar dos textos en què aquell gran poeta esmentava un autor que jo desconeixia, Michal Borwicz. Cap de la resistència antinazi a L'viv i a Cracòvia, després de la Segona guerra Mundial, Borwicz va defensar a la Sorbona una tesi doctoral sociològica que publicà anys després Gallimard amb el títol *Écrits des condamnés a mort sous l'occupation nazie (1939-1945)* (1954)». En aquest llibre de Borwicz, Calaforra va trobar la referència del de Janina Heschels, que va localitzar en una llibreria de vell dels Estats Units. El va demanar, el va llegir i, encara impactat per la lectura, va poder contactar amb la protagonista, que actualment viu a Haifa (Israel), la qual va donar el permís per a la traducció i s'hi va involucrar de manera directa.

L'experiència del dolor. Abans de la Segona Guerra Mundial, L'viv era una típica ciutat centreeuropea molt marcada per la petjada de l'imperi austrohongarès, les característiques del qual havien permès que als nuclis urbans es formara una barreja molt cosmopolita de llengües i de cultures. Dins d'aquest ambient hi destacava el grup dels jueus, la majoria dels quals ja vivien de manera assimilada. Quant a això, cal recordar que a finals del segle XVIII, després de segles de viure marginats en guetos, es va iniciar la integració dels jueus en les respectives societats occidentals sota els ideals de la modernitat. Aquesta assimilació, que també va servir a molts per a apostatar, va permetre que aparegueren escriptors, artistes, investigadors o metges d'aquesta ètnia en les diferents nacionalitats europees. No obstant això, com ens ensenya Stefan Zweig en *El món d'ahir. Memòries d'un europeu* (Quaderns Crema, 2001), arreu d'Europa es produïen de manera periòdica violents episodis antisemites que recordaven que feia poques generacions passades havien viscut marginats. En el cas concret de L'viv, tot va començar a esfondrar-se amb la coneguda com a Operació Barba-roja (1941), que va servir als alemanys per a ocupar-la, mentre els nacionalistes ucraïnesos els rebien amb aplaudiments. Posteriorment, els nazis van crear un camp de treball per a jueus als afores de la ciutat, al carrer Janowski. En molt pocs dies, Janina Heschels, que tenia dotze anys, va perdre els seus pares. Ella mateixa escriu en el seu dietari una de les últimes frases que li va dir el seu pare: «Jania, ja tens 10 anys i has d'actuar pel teu compte. No miris els coneguts, sigues sempre valenta».

Portada del llibre "Amb els ulls d'una nena de dotze anys".

Hescheles descriu com es van succeir les «accions», que eren les concentracions forçades de jueus en un mateix lloc abans de la deportació cap a la mort a les cambres de gas. També es refereix a les «reduccions» de nombre de treballadors forçats en el camp de concentració, per als quals això significava la deportació a algun dels camps d'extermini. Aquesta organització sistemàtica, de la qual destaca, per contraposició, la creació d'una «zona ària», explica la particularitat del nazisme respecte a altres massacres o conquestes. L'ideari nazi tenia com a propòsit matar tota capacitat d'empatia envers l'altre i així disposar de les persones com si foren coses. Des d'aquest punt de vista, l'enorme valor d'*Amb els ulls d'una nena de dotze anys* rau en com destaca un fet que, malgrat parèixer-nos obvi, té una importància cabdal: cada víctima tenia un nom i una història. Hescheles només aspira a descriure el periple de la seua família, i és això el que converteix el seu dietari en una obra universal. Hi som testimonis d'episodis realment terribles, com quan ella i sa mare són empaitades per membres de les forces d'ordre públic o per milícies de polonesos i d'ucraïnesos, que van ajudar els nazis en el seu propòsit. D'altres són molt dramàtics, com quan, enmig d'una «acció», sa mare mira d'ajudar la seua pròpia mare i una companya li etziba: «La teva filla és més important que la teva mare». En aquest ordre de coses, Hescheles també mostra casos extrems de gent que volia sobreviure com fora, com quan s'amaga en la «zona ària» i és víctima d'un xantatge per part d'una dona que li demana diners a canvi de no delatar la seua vertadera identitat.

Amb els ulls d'una nena de dotze anys. La realitat dels camps de concentració nazis va ser tan inconcebible que va fer trontollar la confiança en el llenguatge. Un tret que uneix molts supervivents és que, una vegada alliberats, no podien emprar la llengua quotidiana amb naturalitat, ni molt menys per explicar el que havien viscut. A això cal afegir l'ús dubtós, per sentimental i reduccionista, que després es va fer del dolor en algunes pel·lícules i novel·les. Curiosament, Janina Hescheles aconsegueix defugir els tòpics i els clixés en un text que, no ho oblidem, és infantil, però amb uns resultats gens puerils. Com Guillem Calaforra destaca, *Amb els ulls d'una nena de dotze anys* és important per la precisió fotogràfica que caracteritza els records dels infants, i això ja li atorga una posició allunyada dels convencionalismes dels adults. Tanmateix, sobta que aquesta xiqueta fora capaç de descriure tan bé, pràcticament en directe, el que va veure. Al mateix temps, a mesura que el món que coneixia es convertia en un forat negre, va tenir una capacitat extraordinària per a argumentar i reaccions molt madures, pròpies de persones adultes. Per exemple, quan descriu el sotrac que li va causar ser per primera vegada testimoni d'una execució, sobre la qual cosa reconeix que «aquella execució només va treure el vel d'una consciència que no podia llavors espantar ni amb rialles ni amb bromes, i a la qual no em podia resignar». L'única explicació d'aquests trets, segons Calaforra, és que Hescheles, aquella xiqueta, era una personalitat d'una intel·ligència molt per sobre de la mitjana, que també posseïa una sensibilitat finíssima, les quals es van veure obligades a madurar per les terribles circumstàncies.

Janina, 2008

Certament, Hescheles va haver de descriure l'horror i l'odi més extrems en un llibre que és molt adult pel contingut, però que alhora no deixa de contenir trets d'escriptura infantils, com la puntuació incorrecta, les repeticions de sintagmes o l'ús impropï de connectors. En la seua traducció, Guillem Calaforra els ha intentat reproduir, també la coloració regional del seu polonès. Com ell mateix explica, ha fet una proposta de llengua catalana transversal, formada per un lèxic «que en alguns moments pot semblar geogràficament marcat, però que en realitat és deliberadament integrador (intercanviabilitat de *noi*, *xiquet* i *al·lot*, *eixir* i *sortir*, *passà* i *va passar*, *parèixer* i *semblar*, *creïlla* i *patata*, etc.). En aquest text té la funció de servir l'original i, alhora, una concepció no regionalista de la llengua d'arribada. El mateix hauríem de dir respecte de certes combinacions pronominals, perfectament regulars i desproveïdes d'ambivalències, típicament meridionals: *li'n*, *li'l*, *li la*. Per contra, la resta de la morfologia és en general estàndard o oriental, per claredat, però també per raons extralingüístiques que el lector podrà deduir fàcilment».

Cloenda. Janina Hescheles no només va ser una xiqueta excepcional per haver escrit el seu dietari i així haver conservat la identitat malgrat tot, sinó que també componia i recitava poemes en els escassos moments lliures que tenia. I és justament aquesta estima heroica per la vida la que va cridar l'atenció de Michal Borwicz, que la va incloure entre els presoners rescatats per la resistència. Com a dada definitiva del que va suposar aquest fet històric: només van sobreviure 260 jueus a l'ocupació alemanya de L'viv, durant la qual van ser exterminats 150.000 membres d'aquella ètnia.

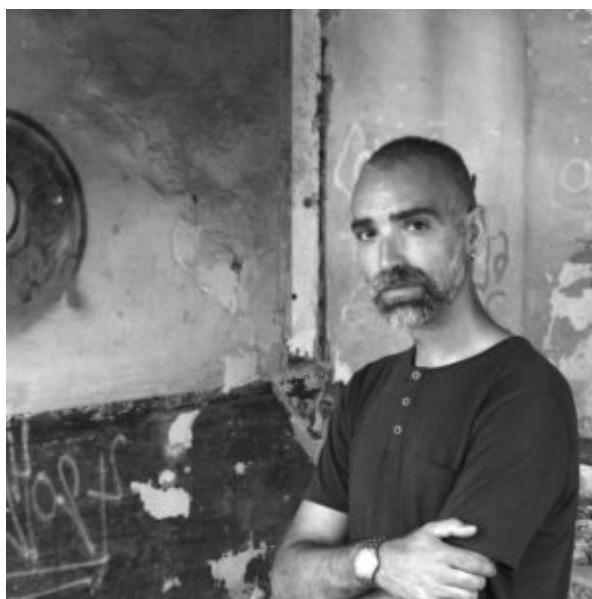
La versió catalana del dietari de Janina Hescheles inclou els poemes que va escriure al camp de concentració, també publicats per primera vegada. Si el text del dietari és dolorosament objectiu, els versos són un exemple impressionant de la presència del dolor en la subjectivitat, com mostren aquestes línies dedicades a la seua mare:

«Pateixo, em costa,/ però ets ben lluny, i què hi farem./ La sorra et cobreix ja els ulls/ el cor que estimo no bat». *Amb els ulls d'una nena de dotze anys* també es presenta amb una «Introducció a l'edició catalana» escrita per la mateixa Hescheles; un pròleg molt il·lustrador de l'historiador ucraïnès Yaroslav Hrytsak; la citada nota del traductor; i una presentació de Maria Hochberg-Marianska, que s'ha utilitzat de la primera versió. Actualment, Janina Hescheles és doctora en química jubilada, i va treballar al Technion (Institut de Tecnologia d'Israel) i a l'Institut Weizmann. A banda del seu dietari, també va publicar el 1967 la novel·la *Ells encara són vius*, en la qual rememora els fets terribles que va viure de xiqueta; i *La Rosa Blanca: Estudiants i intel·lectuals abans i després de l'arribada al poder de Hitler*, una recerca que va fer sobre la gent que a Alemanya va tenir la valentia de plantar cara al sistema nazi, en concret sobre el grup d'estudiants coneguts com la Rosa Blanca, que, juntament amb un professor, van actuar els anys 1942-1943 a Munic i Hamburg; els de Munic van ser condemnats a mort i la majoria dels d'Hamburg van sobreviure. Com ella mateixa ha reconegut: aquestes persones «van reforçar la meva fe en la dignitat de l'ésser humà».

Fèlix Edo Tena

Si t'ha agradat aquest article i vols rebre informació dels pròxims que publiquem, envia'ns el teu nom i el teu correu electrònic.

He llegit i acceptat les condicions establertes en l'[avís legal i política de privacitat](#).

Fèlix Edo Tena

Fèlix Edo Tena (1981) prové de Vilafranca (Els Ports). Es guanya les garrofes fent de professor en un institut públic, on ensenya als adolescents a llegir llibres, escoltar músiques i mirar pel·lícules. Escriu sobre literatura, música i cinema a revistes com Debats o Serra d'Or. De la vida a Internet [...]

[Llegir més](#)